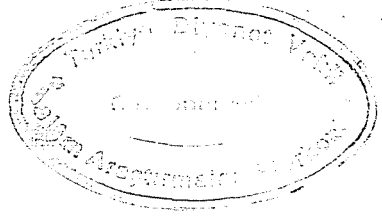

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

I. DİN ŞÛRASİ

TEBLİĞ VE MÜZAKERELERİ

(1-5 Kasım 1993)

(II)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	139368-2
Tasnif No	297.004 DİN.Ş

ANKARA - 1995

Musahhihler : Ahmet GÜNAY
Yılmaz TARTAN
Adil YILDIRIM
Ahmet TORUN
Abdil AKTAŞ
Abdullah ŞAHİN
H. İbrahim KARAPINAR
Mehmet GÖKTEPE

95-06-Y-0003-338

ISBN: 975-19-1244-x
975-19-1249-0

© Diyanet İşleri Başkanlığı

Dizgi : Mustafa YEŞİLYÜRT
Arif YEĞİN – Yusuf GÖRGÜNOĞLU

Dizayn : Recep KAYA
Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı
Derleme ve Yayın Şubesi Müdürlüğü
Tel: (0312) 435 52 73 – ANKARA

Baskı : Semih Ofset Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi Ticaret Ltd.Şti.
Büyük Sanayi 1. Cad. No: 74– İskitler / ANKARA.
Tel: (0312) 341 40 75 (4 Hat) – Fax: (0312) 341 98 98

DİN EĞİTİMİNDE LİSAN MESELESİ

Prof.Dr.İlber ORTAYLI
Ankara Ün. Siyasal Bil. Fak.
Öğrt. Üyesi

İslâm'ın ilk üç asrında Kelâmla uğraşan ulemânın, filoloji sahasında büyük merhaleler kat'ettikleri ve kaleme alınan eserlerle gramer (sarf-ı nahiv) stilistik (sebksinasi) alanında, kaamus ve metin tenkidi alanında insan bilgisine ve araştırma metodlarına önemli katkılar yaptıkları malûmdur. Bizzat büyük bilgin Buharî'nin kendi anadili dışında Arabçayı ve İbrancayı muhtemelen Âramcayı çok iyi bildiği anlaşılmaktadır. Hadis-i şeriflerin tetkiki ve temel eserinin hazırlanmasında bahsettiğimiz metodu ustaca kullanmasıyla bu zamana kadar bütün nesillerin hayranlığını kazanmıştır. Bu devirde gene birçok bilginin Yunancayı bildiği malumdur. Genellikle Nasrânî olan bu bilginlerin dışında İslâm ulemâsından da Yunancaya ünsiyyeti olanlar görülmektedir. Hatta o kadarki Milâdi 12. asrın coğrafyacısı **el-İdrisi** Latince ve Yunanca yanında başka garb dillerine nüfuzu ile de tanınır. Onun 1154 tarihli "*Kitab-ı nuzhat al muştak fî hirak al afak*" adlı eseri bugün yeniden yorumlanıyor. Son olarak Omeljan Pritzak onun İskandinav *saga*'larını bile kullandığını ve Rus devleti ve Slavların devlet menşei hakkında alakaya şayan bilgiler verdiğini tesbit etmiştir (1). Bundan başka kavmî menşei dolayısıyla de Arabçadan başka dilleri bilen ulemâ ve küttab kalabalık bir zümre teşkil etmekteydi. **İbn-i Mukaffa** gibi siyaset ve devlet ve tarih üzerine yazanlar, *Taberî*, *bu arada İmam-ı Âzam Numan ibni Sabit Ebu Hanife*, Pahlavî dilini ve başka dilleri de mükemmel bilmekteydiler. Bütün bu öncü ulemâ, Arab dilinin gramer bünyesini, hususiyetini müellif ve şairlerin ve Kuran-ı Kerimin dilini bu nedenle Arab olanlardan da iyi anlamış ve İslâm'ın dili olan Arabçayı iyi tanımakla Kur'an dilini ve hadisleri ve diğer metinleri iyi şerhdebilmişler, fıkhıta büyük hamleler yapabilmişlerdir.

Bugün İslâm dünyasında Kelamcıların ve umumen bütün münevver zümrenin maruz kaldığı ve çözemediği başlıca mesele; İslâm öncesi şerâatleri "*Şer'u men kâblena*" metinlerini tetkik edecek dilleri bilmemek (İbranca, Âramca, nihayet Yunan ve Latince) bundan başka şark'ı bilen Batı Orientalistik'inin aksine Garb dillerine vakıf olmamaktır. Bir başka deyişle Müslüman ulemâ müsteşrike karşı müstağrib(!); Orientalisme karşı Occidentalist olamamaktadır. Mesele şübhesiz verilen eğitimde yatmaktadır. Eğitimin mahiyeti değiştirilir ve seviye yükseltilir ise, bugünkü gençliğin çok kısa zamanda bu açığı kapatacağına şüphe yoktur.

(1) Omeljan Pritzak, *The Origin Of Rus-Old Scandinavian Sources* Vol 1, Harvard Ukrainian Center 1986, sh. 159, 505,508

Büyük âlim Elmalılı Hamdi Efendi'nin dediği gibi; "*din ne fendir, ne sanat, din inançdır.*"(2) Ama inancın tebliği bir uslûb, derin malûmat ve mükemmel tedrisat ile mümkündür. Bu sebeble dîn adamı yetiştiren müesseselerin ön plânda genç talebeye erken yaşlarda filolojik bilgi ve mahareti vermeleri, kazandırmaları icabeder. Bunun için ortatahsilin ilk yıllarından itibaren şöyle bir taslak teklifi düşünülebilir;

Ortaöğretimde din adamı Eğitiminin ilk yılı, hatta ilk iki yılı hazırlık sınıfına ayrılmalıdır. Bu ilk iki yıl hazırlık sınıfında öğrencinin mantık yönünden gelişmesini temin eden matematik öğrenimini kesmek doğru olmadığından belirli saat matematik dersi yapılmalı, haftada beş saat kadar Türkçe, ağırlıklı olarak Arabça ve bir de yabancı dil (yaşayan batı dili) öğretilmelidir. İkinci yılda Türkçe derslerinde ağırlıklı olarak Osmanlıca metinlere yer verilmelidir.

Orta birinci sınıfta; Milli Eğitimin tesbit ettiği normal müfredat tarih, coğrafya, matematik, fen bilgisi dışında, gene Arabça, eski metinlerle Türkçe kitabet, gramer ve gene yabancı dil yapılmalı, orta iki ve orta üçde de bu program tekrarlanmalıdır.

Lise düzeyine gelince: Milli Eğitimin koyduğu dersler dışında, ağırlıklı olarak Arabça ve yabancı dil ve edebiyat dersi olacaktır. Bu okulların edebiyat dersi için ayrı bir müfredat ve program olmalıdır. Çünkü normal lise edebiyat bilgisi burada artık hem yetersizdir, hem de edebiyat daha geniş okunmalı ve metinlere istinad etmelidir. Bu Türk edebiyatı ve klasik Doğu edebiyatı ve Garb edebiyatı için de böyle olmalıdır. Lise programına Doğu dillerinin (el-sine-i selasenin) üçüncüsü olan Farsça da konacak ve üç yıl okutulacaktır. Bunun yanında Yunanca veya Latince dillerinden birine başlamaktan da çekinmemelidir. Sınıflar 25 öğrenciyi geçmemeli ve tedrisat günde 6-7 saatten az olmamalıdır. Şübhesiz bu program için Ortaokula başlayacak öğrencilerden kabiliyetli olanlar giriş imtihanıyla tesbit edilmeli ve bu tatbikata önce bunun için teşkilatlanmış bir veya iki okulda başlamalıdır. Öğretilen lisan sayısı çok görülmemelidir. Gençlerin lisanı öğrenme ve ezberleme kaabiliyeti ve hafızaları güçlüdür ve esasen buna kabiliyeti olanlar imtihanla tesbit edilecektir.

Böyle bir eğitimden geçenler İlahiyat Fakültelerinde İbranca ve Âramca gibi sâir ahd-i atık dillerine de başlarlar. Bu fakültelere gitmeyenler ise Edebiyat Fakültelerinde de techiz edilmiş öğrenciler olarak eğitime devam ederler. Bu tarz eğitimin bizim cemiyetimize eksik olan filolojik techiz ve metinleri iyi değerlendirdirme kapasitesini arttıracağı açıktır.

Bu tarz eğitimin örneklerini dünyada göstermek mümkündür. İslâm dünyasında bu tarz eğitimi son gören dahî, Ahmed Cevdet Paşadır denebilir. Ancak Ahmed Cevdet Paşa devrinin İstanbulunda böyle bir eğitimi kendi için, kendi kendine yaratmış; şartların zorluğundan bir müddet sonra Fransızca derslerini, bir hayli ilerledikten sonra da Farsçayı kesmek zorunda kalmıştır. Çünkü bu derslerin verildiği medreseler onun kaldığı Fatih medreselerine uzakmış. Merhum Elmalılı Hamdi Efendinin ise Arabçadan sonra Farsçayı ve Fransızca'yı kendi kendine büyük zahmetlerle öğrendiği açıktır. Son asrın bu iki parlak bilgininin bu ihtiyacı niçin duydukları ise açıktır. Talebemize bazı

(2) Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu, "*İki eser-i felsefe münasebetiyle*", Dibace; Receb Kılıç, Ankara 1993, sh. 111,

dilleri öğretmek için yurtdışına burs vermek de pek kesin bir çözüm değildir. Esası bu muhitte temin edecek ve öğretecek bir teşkilatlanma ve müesseseseleşmeyi temin etmek lâzımdır. Talebenin bahsi geçen öğretim ve donanımı için Üniversite yıllarını (yani 18 yaş sonrasını) düşünmek de hayli geçtir.

Klâsik devir medreselerinde sarfı-nahiv, mantık, kelâm kademeleri aşılanaya kadar ezbere ve sonra anlamaya dayanan bir gramer öğretimi vardı. Bugün bu üç safha birleştirilmeli ve lisan eğitimi daha kesif olarak son üç safhaya hazırlık olarak verilmelidir.

Bu bir tekliftir. Bu toplantıda muhterem üyeler tarafından tartışılması değerlendirilmesi bizi memnun eder ama üzerinde daha başka heyetlerin durmasıyla olgunlaşır.